

- Ф. 3581. – Оп. 3. – Спр. 52. – Арк. 180; 43. ДА СБУ. – Спр. 67098 ФП. – Том. 59. – Ч. 1. – Арк. 129; 44. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 119. – Арк. 1зв.; 45. Україна і Польща в документах. 1918-1922. Частина II./ Збрав і зредагував Т. Гунчак. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1983. – С. 124; 46. Там само. – С. 126; 47. Там само. – С. 125; 48. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 119. – Арк. 2; 49. Там само. – Арк. 13; 50. Там само. – Арк. 3зв.; 51. Там само. – Арк. 8зв., 9, 10зв., 11; 52. Там само. – Арк. 13зв.; 53. ДА СБУ. – Спр. 67098 ФП. – Том. 59. – Ч. 2. – Арк. 356; 54. Україна і Польща в документах... – С. 127-128; 55. ДА СБУ. – Спр. 67098 ФП. – Том. 59. – Ч. 1. – Арк. 137, Там само. – Ч. 3. – Арк. 657; 56. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 126. – Арк. 35, 36; 57. Табачник Д. Вказана праця. – С. 290; 58. Україна і Польща в документах... – С. 126; 59. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 137-137зв.; 60. Die Ukraine und der Bolschewismus // Deutsches Volksblatt. – Wien, 1920. – 22 August. – G. 2; 61. Die auswärtige Politik der Ukraine. Interview mit der Minister des Auswärtigen Nikowskij // Wiener Mittagspost. – Wien, 1920. – 23 August. – G. 1; 62. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 18. – Арк. 25-26зв.; 63. Там само. – Ф. 1429. – Оп. 2. – Спр. 55. – Арк. 219; 64. Там само. – Арк. 249; 65. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 404. – Арк. 10; 66. Там само. – Спр. 325. – Арк. 27-27зв.; 67. Bruski J.J. Petlurowcy. – Krakow: Arcana, 2000. – S. 207; 68. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 62. – Арк. 82-82зв.; 69. Там само. – Спр. 325. – Арк. 91зв.; 70. Там само. – Спр. 31. – Арк. 127; 71. Там само.

В.П. Горьовий

СОЦІАЛЬНО-ПОСЕЛЕНЬСКА СТРУКТУРА СЕЛА

Соціально-поселенська структура – це одна із різновидностей соціальної структури суспільства. Соціально-поселенська структура села мінлива і рухома по суті, яскраво свідчить про багато ознак, за якими розглядають якісні характеристики й оцінки суспільства і, насамперед, про рівень розвитку продуктивних сил, характер виробничих відносин, рівень загальної виробничої культури, членів суспільства, про можливі тенденції сучасного перспективного, соціального і економічного розвитку, про соціально-демографічні процеси і міру соціальної мобільності тощо.

Характер розміщення й типологія поселень у тих чи інших регіонах залежить від фізико-географічних, економічних, політичних та соціальних умов історичного розвитку. Соціальна сутність соціально-територіальних підсистем полягає в тому, що вони виконують специфічні суспільні функції, забезпечуючи для проживання в їх межах людей обмін основними видами діяльності, необхідними для задоволення індивідуальних і суспільних потреб. Село (селище) як тип поселення відрізняється багатьма ознаками і якісними показниками різноманітної культури, способом життя. Все це обумовлено їх належністю до системи суспільного виробництва, що характеризується специфікою суспільного виробництва, його масштабами, а також особливими вимогами до людей, залучених до виробництва. Сільські поселення відіграють важливу роль у відтворенні відповідної соціальної структури. Сукупність людей, які знаходяться в певних взаємозв'язках та відносинах і відтворюються, тобто функціонують і розвиваються в процесі виробництва і споживання на базі цих комплексів, називаються соціально-територіальними спільнотами.

Об'єктивною основою формування спільноти за поселенням виступають: а) поділ праці, зокрема розподіл працівників за тими чи іншими її видами; види праці завжди територіально локалізовані, що формує постійне місце проживання; в свою чергу це обумовлює перетворення поселення на безпосереднє середовище життєдіяльності населення, в межах якого воно задовольняє свої повсякденні потреби; б) соціально-економічна неоднорідність умов життєдіяльності в різних поселеннях (місто – село; мале сільське поселення – селище; монопромисловий центр – поліфункціональне поселення тощо).

На основі цих факторів у жителів конкретного сільського поселення формується групоутворююча соціальна ознака, складаються спільні інтереси, існування яких і фіксує факт соціально-територіальних відмінностей.

Згідно Законопроекту України "Про територіальний устрій" (2005 р.), поселення – це комплексно заселене місце постійного проживання людей, що склалося внаслідок історичних традицій, господарської та іншої діяльності, має сталий склад населення, власну назву, відокремлену від інших межею забудови територію та зареєстровано в порядку, передбаченому цим Законом.

Сільське поселення(село) – поселення з переважно сільською забудовою і сталим складом населення та чисельністю до 5000 жителів, які в більшості зайняті у сільському, лісовому та рибному господарстві, народних промислах, первинній переробці сільськогосподарської та рибної продукції.

Поселенське утворення – одиничні двори (хутори) або місця проживання, що мають тимчасовий характер, несталый склад населення (військові містечка за межами поселень, будинки лісників, шляхових майстрів та бакенщиків, метеостанції, польові стани, дачні та садові поселенські утворення, фермерські господарства тощо)¹.

Детальне вивчення наукових надбань соціологів, економістів країн з розвинутою економікою, вітчизняних вчених економістів-аграріїв свідчить, що формування соціально-поселенської структури неможливо зрозуміти без врахування і дослідження таких типуютьорюючих ознак поселення, як:

1) чисельність населення, чи людність. З одного боку, людність поселення визначає міру просторової концентрації людських мас, багатство інформаційного середовища, міру формалізації соціальних контактів, можливості дружнього та професійного спілкування, утворення сімей тощо. З іншого боку, вона слугує базою визначення нормативного рівня розвитку соціальної інфраструктури;

2) соціально-демографічний склад поселенської групи, який відображає її збалансованість за статтю та віком, здатність до природного відтворення (чи, навпаки, потребу у систематичному поповненні зовні за рахунок міграції), сімейний склад населення, його структуру за освітою, кваліфікацією, співвідношенням осіб різних національностей і різних культурних традицій. Якісний склад жителів визначає соціально-психологічний клімат у поселенні, пануючі норми поведінки, традиції, способу життя;

3) адміністративний статус, наданий кожному поселенню, розподіляє, по-перше, села і міста, по-друге, визначає їх конкретні типи. Адміністративний статус села, наприклад, визначається тим, чи є вони центрами районів і сільських рад, чи не виконують функцій центральності;

4) виробничий профіль поселень відображає ємність і професійно-галузеву структуру системи робочих місць у суспільному виробництві, а також соціальну цінність цих місць (рівень заробітної плати, умови праці, важкість, можливість отримання житла, місць у дитячих установах тощо). Ця ознака диференціює, по-перше, багатофункціональні поселення з високою ємністю і багатим галузевим різноманіттям робочих місць і багатогалузеві поселення, що мають попит на працю з обмеженого кола професій, по-друге, галузеві поселення різного профілю (сільськогосподарські, лісозаготівельні, шахтарські тощо);

5) рівень соціального розвитку поселень виявляється, перш за все, в забезпеченні найважливішими елементами соціально-побутової інфраструктури, в якості громадського обслуговування населення. Характеристики цього рівня можна поділити на три групи: 1) забезпеченість населення житлом; 2) якість постачання населення продовольчими та промисловими товарами; 3) розвиток побутового та соціально-культурного обслуговування;

6) місцезнаходження поселень по відношенню до транспортних магістралей і громадських центрів. Область реальної життєдіяльності більшості сучасних людей не обмежується рамками свого поселення (навіть якщо це мільйонне місто).

7) комплекс екологічних умов – міра забруднення повітря й землі шкідливими хімічними речовинами, рівень радіації, якість питної води, наявність зон відпочинку на берегах річок та озер, поблизу лісу і озеленення населених пунктів. Сукупність цих умов безпосередньо відображається на здоров'ї і працездатності відповідних груп населення;

8) особливості соціально-економічної політики місцевих органів влади. Хоча основні положення цієї політики визначаються вищими ешелонами управління, конкретна реалізація їх на місцях часто є неоднаковою. Ці особливості місцевої політики суттєво позначаються на положенні поселенських груп.

Соціально-поселенська структура українського суспільства включає декілька рівнів, в залежності від типуютьорюючих характеристик.

В якості елементів верхнього рівня соціально-поселенської структури можна розглядати сукупності поселень міського і сільського типів, іншими словами, „місто” і „село”. Дійсно, місто і село відрізняються один від одного відразу за трьома важливими критеріями.

1. Перш за все вони виконують принципово різні функції в територіальній організації економіки. Так, сукупність сільських поселень забезпечує територіальне розосередження природних ресурсів (сільськогосподарських угідь, лісових масивів), як і експлуатацію транспортних комунікацій, ліній зв'язку тощо. В силу цього професійно-галузева структура робочих місць на селі є специфічною.

2. Друга відмінність пов'язана з рівнем соціального розвитку міста і села. Оскільки середнє сільське поселення нараховує приблизно у сто разів менше жителів, ніж міське, воно має значно

обмежене коло установ обслуговування і надає своєму населенню найпростіші послуги. Як правило, воно має невеликий магазин, початкову школу, фельдшерсько-акушерський пункт, сільський клуб. Найбільші села мають декілька спеціалізованих магазинів, середню школу, будинок культури, лікарню, кінотеатр, але багатьох видів обслуговування, звичайних для міста, вони позбавлені.

3. Нарешті, міські і сільські поселення мають різний адміністративно-правовий статус і специфічні системи місцевого управління. Сільські поселення управляються районними та сільськими радами. Присвоєння досить розвиненому селу статусу селища міського типу суттєво змінює умови фінансування, капіталовкладень і поточних витрат на його функціонування. Змінюються й деякі права населення (умови оплати праці вчителів, лікарів і деяких інших категорій працівників).

Багатосторонній характер і відносна глибина соціально-економічних відмінностей між містом і селом є аргументами на користь того, щоб розглядати село і місто як висхідні елементи соціально-поселенської структури.

В сучасних умовах місто, село й регіони існують як історично сформовані територіальні спільноти людей, що втілили великі якісні зміни не тільки тих, хто є їх жителями, але й самі є результатом тих культурних, виробничих, соціально-політичних змін, які відбувалися і відбуваються під впливом і безпосередньою участю тих, хто в поселеннях живе, працює й створює себе та своє соціальне середовище.

Село – історично конкретна соціально-просторова сфера існування суспільства, що виникла внаслідок соціального розподілу праці, тобто відокремлення ремесла від сільськогосподарського виробництва і зосередження обміну в руках особливої соціальної спільноти, прошарку людей. Село це територіально розсосереджена форма розселення людей, зайнятих переважно сільськогосподарською працею. Для села характерні малочисельність видів трудової діяльності, висока соціальна і професійна однорідність, специфічний сільський образ життя

Мала щільність сільського розселення, органічний зв'язок із природним середовищем, велика роль праці в особистому селянському господарстві, менш розвинене громадське обслуговування обумовлюють своєрідність способу життя на селі.

Основна відмінність сільського образу життя від міського: менш розвинена праця в сільському виробництві; її відставання з механізації та енергозбросності; слабка диференціація застосування праці; менше різноманіття робочих місць і малі можливості для вибору; нерівномірність праці ритмам і циклам природи; нерівномірність трудової зайнятості; важчі умови праці.

Для сільського способу життя також характерні: обов'язковість та трудомісткість праці в особистому підсобному господарстві; мала різноманітність видів дозвілля; слабка трудова зайнятість; значне злиття праці і побуту.

Специфічними є й міжособистісні відносини в селі. Тут переважають соціально-історично-гомогенні сім'ї, відсутня анонімність спілкування, соціальні ролі формалізовані слабо. Велике значення мають сильний соціальний контроль спільноти над поведінкою людей, традиції, місцеві авторитети. Ритм життя на селі менш напружений у порівнянні з містом, людина відчуває менші психологічні навантаження, тут більш прості форми спілкування.

Із цього переліку рис сільського способу життя випливає, що за своїми основними економічними рисами він відстає від міського, представляючи менш розвинений варіант способу життя. Що ж стосується екологічних та соціально-психологічних відмінностей, то вони не є ознаками відставання чи прогресу, а є проявом іншої субкультури. Остання має високу суспільну цінність і повинна бути збережена в інтересах усього суспільства.

Предметом соціології села є закономірності виникнення, функціонування й розвитку соціальної територіальної спільноти, що проявляється в її соціально-економічній природі, структурі й функціях, зв'язку з природним і матеріально-речовим середовищем, способом життя. Однією з основних проблем соціології села є дослідження процесу соціально-демографічного розвитку населення, встановлення міри відповідності умов, цілей і результатів відтворення.

Виявлення і врахування територіального природно-господарського розмаїття – важливий елемент науково обґрунтованого визначення регіонів, яким властива територіально-господарська специфіка, спеціалізація на виробництві певної продукції. Такі регіони називаються економічними зонами, а сам процес їх визначення – економічним районуванням. Воно здійснюється не за адміністративною, а за природно-господарською ознакою, територіальною спеціалізацією, історично-формованою спільністю.

З точки зору більш детального вивчення сільських територій, на наш погляд, доцільно виокремити наступні типи регіонів:

1. Мікрорегіони, ядро яких складають окремі сільські поселення, а кордони охоплюють територію виробничої діяльності їх населення.

2. Малі регіони, ядро яких складають, як правило, територіально-виробничі комплекси, а кордони співпадають з територією, якою управляє сільська адміністрація.

3. Внутрішні районні "кущі" з яскраво вираженою однорідністю кліматичних та інших умов життя, де історично склалися економічні і соціально-психологічні зв'язки, традиційні дружні і родинні стосунки населення, що там проживає, і ядром яких є великі селища, що мають підприємства і установи.

4. Адміністративно-територіальні райони, що відрізняються більш-менш вираженою однорідністю кліматичних умов, внутрішніми районними економічними зв'язками тощо; ядро їх складають малі та середні міста, селища міського типу, а також великі села. Вони охоплюють територію, якою управляє районна адміністрація.

Всі ці регіони значно відрізняються один від одного за параметрами економічного й соціального розвитку: енерго-фондозабезпеченістю працівників, за часткою фізичної й розумової, ручної й механізованої, кваліфікованої й некваліфікованої праці, за рівнем розвитку інфраструктури, показниками рівня та способу життя тощо.

Для більш повної характеристики та специфіки умов проживання, господарської діяльності та відтворення сільського населення ми дотримуємося визначення (крім сільського поселення) таких понять, як: *сільська місцевість, сільське населення та сільське розселення*. Розуміння цих понять сприятиме більш детальному вивченню становлення та розвитку малих форм господарювання сільських поселень.

Оскільки сільські поселення – це всі населені місця, що розташовані в сільській місцевості ми поділяємо їх на три типи: сільськогосподарські поселення; несільськогосподарські сільські поселення; змішані сільські поселення.

До сільськогосподарських поселень належать центральні селища сільськогосподарських підприємств, селища їх відділень і ферм, а також населені пункти, головним чином малі, що виконують організаційно-господарських функцій і служать лише для проживання сільськогосподарського населення; в західних країнах – це селища чи окремі ферми селян-власників, орендарів тощо.

Несільськогосподарське сільське поселення, жителі якого зайняті в промисловості, транспорті, лісовому господарстві, обслуговують місця відпочинку міських жителів тощо.

До змішаних сільських поселень відносяться: аграрно-індустріальні; з функціями місцевих центрів – адміністративних та культурно-побутових; передмістя, з великим розвитком маятникових трудових поїздок їх жителів у міста.

Сільською місцевістю називається вся заселена територія країни та районів, що знаходиться за межами міських поселень, з її ландшафтами (природними чи перетвореними людиною населенням і населеними пунктами, які належать до категорій сільських

До функцій сільської місцевості належать: сільськогосподарське виробництво і часткова переробка його продукції; лісове господарство й лісозаготівля; мисливсько-промислове господарство; добувна і обробна промисловість, в тій чи іншій частині, що не володіє міцно утворювальною силою (невеликі підприємства, які орієнтуються на сировину чи сільські трудові ресурси та навички); рекреаційне обслуговування населення (головним чином міського); природоохоронні заходи (заповідники, охоронні зони тощо); просторово-комунікаційна функція виділення площі землі, трудових ресурсів тощо для створення й експлуатації мереж електричних ліній, водоводів, нафто- та газопроводів, залізниць, автомагістралей; місце проживання частини населення, яке працює у містах.

Переважаання тих чи інших функцій визначає різні типи сільської місцевості та перспективи їх розвитку.

Сільське населення – це жителі всієї сукупності сільських поселень; постійне населення сільської місцевості; категорія населення, що виділяється при переписі населення та в поточному обліку поряд з міським населенням

В більшості розвинутих країн світу частка сільського населення коливається від 30-35% (Франція, Чехія, Україна) до 24-27% (Великобританія, Японія, Канада, США); найменша – 12-15% (Німеччина, Австралія).

Сільське розселення – це форма територіальної організації життя населення на позаміських територіях у вигляді сукупності сільських населених місць різних типів, призначених до постійного тимчасового перебування.

Сільське розселення відрізняється від міського тим, що забезпечує виконання головним чином інших господарських функцій (сільське, лісове та лісопромислове господарство, рекреаційне обслуговування міського населення, природоохоронні функції). В зв'язку з цим сільське розселення відрізняється значно меншою людністю поселень, більшою щільністю мережі, наявністю, крім постійних, також тимчасових (в тому числі сезонних) населених пунктів, а також переважанням поверхової забудови і розповсюдженням одно- сімейних присадибних житлових будинків. У сільському розселенні можна зустріти такі форми, як одновірне розселення (наприклад, фермерське, хутірське; лісні сторожки, колійні будки тощо) і малі (100-200 жителів і менше) населені пункти; в той час міра можливої концентрації населення певним чином обмежена певними господарськими функціями сільських поселень і відповідним розосередженням місць проживання праці.

В більшості регіонів України основну частину сільського розселення складають сільськогосподарські поселення, які безпосередньо пов'язані із сільськогосподарським виробництвом. Однак існують і несільськогосподарські сільські поселення: промислові, лісопромислові, транспортні, рекреаційні, а також змішані – агро-індустріальні сільські поселення. В безпосередній близькості від міст в їхніх передмістях, сільське розселення найбільш тісно контактує і поєднується з міським розселенням, набуваючи особливих рис сільсько-міських систем розселення (приміська зона):

У більшості розвинутих країн світу збільшення числа й розмірів сільсько-міських систем, розвиток промисловості в сільській місцевості, формування місцевих обслуговуючих (функціональних структурних) центрів, сучасні форми благоустрою сільських поселень, безперервно зростаючі потреби в територіях для відпочинку “на природі” жителів міст є характерними тенденціями сучасного розвитку сільського розселення, наслідком процесу урбанізації.

Сільське розселення значним чином відображає суттєві риси суспільних відносин, що існують в тій чи іншій країні.

“Соціальний субстрат” сільського життя є носієм таких важливих характеристик, як потреби (інтереси, орієнтації, позиції), здібності (ресурси, резерви, кадровий потенціал, професійна структура), діяльність (функції людей у системі сільського поселення), соціальні відносини сільських жителів у всіх їх видах, соціальні інститути (установи, організації, партії, заклади, підприємства). Вся ця сукупність і визначається як сільський соціум.

Соціум – це тип соціальності, що існує як стійка спільність людей, котра характеризується стійкістю духовних та інших умов життєдіяльності, генетичним зв'язком поколінь, стабільністю соціальної організації, певною культурою. Він виявляється у формі суспільства, великих і малих соціальних груп, агрегатних утворень.

Сільський соціум історично складається на ґрунті патріархальної землеробської общини у процесі розвитку землеробства, скотарства, рибальства, мисливства, збиральництва та інших способів господарської діяльності. Він характеризується безпосередністю контактів селян, пріоритетністю неформальних відносин перед формальними, генетичною причетністю до загальної долі общини, громади, роду, племені. Усі члени сільської спільноти знають один одного ще з дідів прадіда, а тому пов'язані між собою мораллю відвертості як у дружбі, так і у ворогуванні й горі. Природна циклічність сільського життя, однакова залежність усіх від кліматичних умов існування, спільність потреб у веденні домашнього господарства та організації сільськогосподарського виробництва породжують особливий соціальний тип селянина, котрий є носієм величезного потенціалу душевної ширості – найсуттєвішої психоморальної риси сільського соціуму.

Органічна укоріненість представників сільського соціуму в сільське буття, натуральний спосіб природокористування формують у них традиціоналістичну етику здорового глузду, особливу психологію господаря-годувальника, котрий дбає не тільки про збереження власної сім'ї, а й про державу і суспільство.

Розглядаючи поселення як культурне середовище, в якому розгортається різноманітна діяльність індивіда, де відбувається його первинна соціалізація, формується спосіб життя, можна зробити висновки:

По-перше, тип поселення багато в чому визначає вид трудової діяльності, яким може займатися людина, а отже, вибір професії.

По-друге, нерівномірний розподіл по території органів управління, обмежені можливості місцевого політичного представництва призводять до того, що суспільно-політична активність людей, сама можливість їх участі в ній тісно пов'язані з типом поселення. У периферійних районах та селах політична активність населення надзвичайно низька. Рідко який сільський житель ходить на дискотеку чи в кафе, має в будинку центральне опалення, гарячу воду і газ. Він отримує продукти харчування зі свого присадибного господарства, змушений витратити на обробіток землі та догляд за домашніми тваринами ті години дозвілля, які міський житель може використати для відвідування театрів, дискотек, перегляду телепередач, читання книжок тощо.

По-третє, здійснюючи вплив на вибір професії, село, на відміну від міста, не має такої можливості в отриманні освіти і значним чином можливості у залученні індивіда до цінностей культури (музеї, театри, картинні галереї, наукові центри, університети – все це у містах).

По-четверте, в залежності від типу поселення людям надаються неоднакові можливості для проведення дозвілля й організації побуту.

По-п'яте, місто та село суттєво відрізняються між собою за чисельністю та щільністю населення, що веде до відмінностей в частоті й характері соціальних контактів, до різноманітності типових форм спілкування.

По-шосте, тип поселення здійснює вплив на людину, безпосередньо на її психіку.

Таким чином, вирішення багатьох питань економічного, соціального, демографічного характеру в нашому суспільстві значним чином визначаються тим, якими будуть шляхи використання накопиченого в сільських поселеннях науково-технічного, виробничого і культурного потенціалу. Тільки зростаючий інтерес до проблем села й селянства, до перспектив розвитку й питань формування його соціальної інфраструктури пов'язаний з посиленням їх впливу на масштаби та темпи економічного та соціального розвитку України в цілому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Про територіальний устрій України, Проект Закону України // Урядовий кур'єр – 2005 – 22 квітня – № 75.; 2. Збарський В.К та ін. Словник-довідник підприємця. – К.: НАУ, 2006. – 151 с.; 3. Магдебурга В. Особливості процесів маргіналізації населення України. Україна: аспекти праці. – 1998. – № 6. – С.27-34.; 4. Методология исследования и качество жизни сельского населения России и США / Ред. В.В. Панинорковский, Дэвид Дж. О-Брайн. – Москва-Калифорния, 1996. – 298с.; 5. Миграция сельского населения / Под ред. Т.И. Заславской. – М., 1970. – 345с.; Рыбкина Р.В. Образ жизни сельского населения. – Новосибирск, 1989.; 6. Социология села // Социология в России. Под ред. В.А. Ядова. – М., 1998. – С.148-160; 7. Яхиял Н. Город и деревня. Социологические аспекты. – М., 1968. – 431с.

П.С. Григорчук, В.А. Тучинська

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В 1921-1925 РР.

Історичний досвід учитє, що стержнем системи економічних зв'язків між виробництвом і сферою споживання є торгівля. Основне її завдання полягає в доведенні вироблених товарів до споживача. Задовольняючи попит на певні групи товарів на ринку, торгівля впливає на виробництво. В залежності від попиту на товари і його прогнозування виробництво одних товарів скорчується, а інших - збільшується. Таким чином торгівля забезпечує пріоритет споживача в відносинах «виробництво - споживання».

Торгівля сприяє ефективності економічних зв'язків між підприємствами. На макрорівні вона здійснює зв'язки між сільськогосподарським та промисловим виробництвом у процесі обміну між ними сировиною, напівфабрикатами, засобами виробництва тощо. На мікрорівні торгівля сприяє обміну товарами між групами підприємств добувної та обробної промисловості, між виробниками продукції рослинництва та тваринництва у сільському господарстві.

Торгівля поглиблює та підвищує рівень спеціалізації виробництва окремих регіонів, складалась історично. Завдяки торговельним зв'язкам між окремими регіонами України більш повно використовуються можливості виробництва (природні, матеріальні, соціальні) певного регіону.

Торговий обіг неможливий без участі грошей. Саме вони виступають мірилом вартості товару. Від інтенсивності торгівлі залежить інтенсивність грошового обміну не тільки в регіоні, у цілому в країні. Разом із тим торгівля є одним з важливих джерел прибутку. Від її функціонування залежить формування бюджетів як місцевих, так і державного. Якість торгівлі впливає на настрій різних верств, багато в чому визначає соціальний клімат у суспільстві. Отже, торгівля має соціальне значення.

Такими є основоположні теоретичні підходи до визначення ролі торгівлі в системі економічних і соціальних відносин. Нехтування торгівлею, прагнення підмінити її прями-